

Obliczenia naukowe. Lista nr 5. Sprawozdanie.

Kacper Szatan, nr 236478

January 6, 2020

1 Opis problemu

Przedmiotem badania jest poszukiwanie sposobu na rozwiązanie układu równań liniowych postaci: $\mathbf{Ax} = \mathbf{b}$. Macierz $\mathbf{A} \in \mathcal{R}^{n \times n}$, a wektor prawych stron $\mathbf{b} \in \mathcal{R}^n$, dla $n \geq 4$. Macierz \mathbf{A} jest rzadka i blokowa o następującej strukturze:

$$\mathbf{A} = \begin{pmatrix} A_1 & C_1 & 0 & 0 & 0 & \dots & 0 \\ B_2 & A_2 & C_2 & 0 & 0 & \dots & 0 \\ 0 & B_3 & A_3 & C_3 & 0 & \dots & 0 \\ \vdots & \ddots & \ddots & \ddots & \ddots & \ddots & \vdots \\ 0 & \dots & 0 & B_{v-2} & A_{v-2} & C_{v-2} & 0 \\ 0 & \dots & 0 & 0 & B_{v-1} & A_{v-1} & C_{v-1} \\ 0 & \dots & 0 & 0 & 0 & B_v & A_v \end{pmatrix}$$

$v = n/l$, zakładając, że n jest podzielne przez l , gdzie $l \geq 2$ oraz jest rozmiarem wszystkich wewnętrznych macierzy kwadratowych blokowych $\mathbf{B}_k, \mathbf{A}_k, \mathbf{C}_k, \mathbf{0}_k$. To znaczy, że $\mathbf{B}_k \in \mathcal{R}^{l \times l}$, $\mathbf{A}_k \in \mathcal{R}^{l \times l}$, $\mathbf{C}_k \in \mathcal{R}^{l \times l}$ oraz macierz $\mathbf{0}_k \in \mathcal{R}^{l \times l}$. Macierze $\mathbf{0}_k$ są wypełnione samymi zerami. Macierze \mathbf{A}_k jest gęsta. W macierzach typu \mathbf{B}_k wypełnione są jedynie ostatnie dwie kolumny. Natomiast macierze \mathbf{C}_k są macierzami diagonalnymi, to znaczy, że mają elementy jedynie na przekątnej łączącej lewy górny róg z prawym dolnym.

Ponieważ n jest bardzo duże wyklucza to użycie algorytmów bibliotecznych do rozwiązania zadano problemu. Należy wykorzystać regularność występowania elementów w macierzy oraz to, że macierz \mathbf{A} jest macierzą rzadką. Co przy założeniach, że l jest stałą pozwala skrócić czas obliczeń z $O(n^3)$ do $O(n)$. Zaproponowano następujące podejścia do problemu:

1. Zastosowanie eliminacji Gaussa, z uwzględnieniem specyficznego układu macierzy \mathbf{A} .
 - (a) Wersja bez wyboru elementu głównego.
 - (b) Wersja z częściowym wyborem elementu głównego.
2. Zastosowanie rozkładu \mathbf{LU} , wyliczanego metodą eliminacji Gaussa, z uwzględnieniem specyficznego układu macierzy \mathbf{A} .
 - (a) Wersja bez wyboru elementu głównego.
 - (b) Wersja z częściowym wyborem elementu głównego.
3. Wyliczenie rozwiązania z wykorzystaniem wcześniej obliczonego rozkładu \mathbf{LU} dla obu przypadków.

1.1 Uwaga techniczna

Macierz \mathbf{A} jest macierzą rzadką. Zatem przechowywanie jej elementów w zwykłej tablicy dwuwymiarowej byłoby nieefektywne oraz prowadziłoby do nadmiernego zużycia pamięci, która w żaden sposób nie jest wykorzystywana. Aby obejść ten problem posłużono się specjalną strukturą danych `SparseMatrixCSC` dostarczoną przez rozszerzenie `SparseArrays` należące do standardu języka `julia`. Użycie tej struktury pozwala na przechowywanie w pamięci jedynie nie zerowych elementów macierzy. Na potrzeby tego laboratorium przyjmujemy, że dostęp do elementu takiej struktury jest stały.

2 Eliminacja Gaussa

2.1 Macierze łatwo obliczalne

Wiemy, że istnieją postacie macierzy \mathbf{A} , które w zagadnieniu poszukiwania rozwiązania $\mathbf{Ax} = \mathbf{b}$, są łatwo obliczalne. Takimi macierzami są na przykład macierze z jedynymi niezerowymi elementami na przekątnej. Innym

przykładem takich macierzy są macierze trójkątne, górna (**U**) i dolna (**L**). Opiszemy teraz algorytm rozwiązujący zadany problem w przypadku gdy macierz **A** jest macierzą trójkątną górną.

$$\begin{pmatrix} a_{1,1} & a_{1,2} & \dots & a_{1,n} \\ 0 & a_{2,2} & \dots & a_{2,n} \\ \vdots & \ddots & \ddots & \vdots \\ 0 & \dots & 0 & a_{n,n} \end{pmatrix} \begin{pmatrix} x_1 \\ x_2 \\ \vdots \\ x_n \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} b_1 \\ b_2 \\ \vdots \\ b_n \end{pmatrix}$$

Aby rozwiązać tak zadany układ równań załóżmy, że $a_{i,i} \neq 0$. Zaczniemy analizę macierzy od ostatniego wiersza. Od razu możemy zauważyć, że $x_n = b_n/a_{n,n}$. Przechodzimy wtedy do analizy wiersza wyżej. Możemy wtedy obliczyć $x_{n-1} = \frac{b_{n-1} - x_n * a_{n-1,n}}{a_{n-1,n-1}}$ ponieważ x_n mamy już obliczone z poprzedniego kroku. Po nabyciu intuicji możemy sformułować wzory rekurencyjne na obliczenie x_i .

$$x_n = b_n/a_{n,n}$$

$$x_i = \frac{b_i - \sum_{j=i+1}^n x_j * a_{i,j}}{a_{i,i}}$$

Algorytm analizuje tak kolejne wiersze korzystając z wcześniej obliczonych wartości x_i . Po pełnym przejściu otrzymamy rozwiązanie w postaci wektora **x**. Ten algorytm nazywamy algorytmem *podstawiania wstecz*. Istnieje również bliźniaczy algorytm dla macierzy trójkątnej dolnej, w którym zaczynamy analizę nie od ostatniego, a od pierwszego wiersza i posuwamy się w dół macierzy a nie w górę. Ten algorytm nazywamy *podstawianiem w przód*. Dla macierzy gęstych złożoność tych algorytmów wynosi $O(n^2)$ ponieważ mamy jedną pętlę, która iteruje nam po kolejnych wierszach (których jest n), a wewnątrz niej obraca się petla iterująca po kolejnych kolumnach w rozpatrywanym wierszu. Wewnętrzna pętla średnio obraca się $n/2$ razy. Stąd mamy $n * n/2 = O(n^2)$. Podczas implementacji tych algorytmów do macierzy rzadkich mocno ograniczymy wewnętrzną pętlę. W najgorszym przypadku przez $3 * l$ co przy założeniu, że $l = const$ pozwala nam osiągnąć złożoność liniową tego algorytmu.

2.2 Rozkład macierzy

Podstawowy algorytm eliminacji Gaussa polega właśnie na sprowadzeniu macierzy **A** do macierzy górnej trójkątnej, a następnie skorzystaniu z algorytmu *podstawiania wstecz*. Jest to osiągnięte za pomocą podstawowych operacji macierzowych takich jak mnożenie wiersza macierzy przez skalar oraz odejmowanie wierszów macierzy od siebie. Eliminacja Gaussa rozpoczyna działanie od góry macierzy **A** i wybiera element leżący na przekątnej. Nazwijmy go elementem głównym. Następnie element główny jest wykorzystany do wyzerowania wszystkich wyrazów należących do tej samej kolumny co element główny i znajdujących się poniżej elementu głównego. To znaczy, że element $a_{i,i}$ posłuży do wyzerowania wyrazów od $a_{i+1,i}$ do $a_{n,i}$. Zerowanie odbywa się przez odejmowanie od siebie odpowiednich iloczynów $i - tego$ wiersza od kolejnych niżej znajdujących się wierszy. Mnożnik $i - tego$ wiersza potrzebny do wyzerowania elementu w $j - tym$ wierszu oblicza się następująco:

$$m = \frac{a_{j,i}}{a_{i,i}}$$

Następnie odejmujemy cały $i - ty$ wiersz, w którym każdy element jest pomnożony przez mnożnik od wiersza $j - tego$. Musimy jeszcze wyrównać wektor **B** do aktualnej wersji macierzy **A**. Realizujemy to za pomocą tego samego mnożnika i analogicznej operacji. $(new)b_j = (old)b_j - m * b_i$. Po przeprowadzeniu tych operacji na wszystkich wierszach macierzy otrzymujemy postać górną trójkątną. Co pozwala nam wykorzystać wcześniej omówiony algorytm *podstawiania wstecz*.

W algorytmie eliminacji Gaussa możemy wyróżnić trzy pętle. Pierwsza iteruje po wierszach od góry jednocześnie wybierając element główny. Druga pętla przebiega wiersze, od których będziemy odejmować wiersz wyznaczony przez pętlę pierwszą. Trzecia pętla zajmuje się przebieganiem kolumn w odejmowanym wierszu w celu zaktualizowania ich wartości. W macierzy gęstej kwadratowej zewnętrzna pętla obraca się n razy, a "pod" pętla druga i "pod pod" pętla trzecia średnio obróć się $n/2$ razy. Daje to złożoność $O(n^3)$, ale podobnie jak w algorytmie *podstawiania wstecz* przy założeniu, że $l = const$ udało się osiągnąć złożoność liniową.

Zaprezentowana wyżej wersja algorytmu eliminacji Gaussa ma istotny problem, którym jest założenie, że element główny znajdujący się na diagonalu macierzy **A** jest niezerowy. Rozwiązanie tego problemu przychodzi wraz z pewną modyfikacją. Mianowicie algorytmem eliminacji Gaussa z częściowym wyborem. Modyfikacja dotyczy właśnie wyboru elementu głównego. Wiemy, że zamiana kolejności wierszy w macierzy **A** wraz z zamianą kolejności odpowiadającymi tym wierszom wartościami w wektorze **B** nie zmieni nam rozwiązania. Jest to czynność czysto związana z zapisem. Możemy skorzystać z tej własności, aby zabezpieczyć się przed zerowym głównym elementem. Zamiast od razu przypisywać elementowi głównemu wartości leżącą na diagonalu,

wyszukujemy w rozpatrywanej kolumnie wartości o największym module. Następnie wiersz w którym taka wartość się znajduje zamieniamy z aktualnie rozpatrywanym wierszem, a nowym elementem głównym staje się właśnie nasze wcześniej znalezione maksimum. W praktyce taka zamiana wierszy byłaby kosztowna dlatego stosuje się dodatkowy wektor, który zapamiętuje permutacje wierszy. Następnie ilekroć odwołujemy się do jakiegoś wiersza z macierzy \mathbf{A} po prostu sprawdzamy odpowiadający mu wiersz w wektorze permutacji. Reszta algorytmu jest praktycznie taka sama jak wcześniej opisany algorytm eliminacji bez wyboru, z zachowaniem zasady o odwoływaniu się do wierszy macierzy \mathbf{A} tylko za pomocą wektora permutacji. Zatem złożoność tej wersji algorytmu wciąż pozostaje $O(n^3)$, ale wyeliminowaliśmy problem z elementami zerowymi na przekątnej macierzy \mathbf{A} .

2.3 Rozkład LU

Układu równań $\mathbf{Ax} = \mathbf{b}$, można rozwiązać z wykorzystaniem rozkładu macierzy \mathbf{A} na macierze \mathbf{LU} . Wtedy rozwiązanie sprowadza się do znalezienia rozwiązania następującego układu:

$$\begin{cases} \mathbf{Lz} = \mathbf{b} \\ \mathbf{Ux} = \mathbf{z} \end{cases}$$

Zatem jeśli chcemy otrzymać wynik, czyli interesujący nas wektor \mathbf{x} to musimy rozłożyć \mathbf{A} na macierze \mathbf{LU} . Potem zastosować algorytm *podstawiania w przód* dla pierwszego równania z macierzą dolną trójkątną, a następnie wykorzystać wynik (wektor \mathbf{z}) do policzenia równania drugiego algorytmem *podstawiania wstecz*. Zatem złożoność części rozwiązującej układ równań z rozkładu \mathbf{LU} to po prostu złożoność algorytmu *podstawiania w przód* + *podstawiania wstecz*. Co daje nam wciąż $O(n^2)$.

Sam rozkład macierzy na macierz \mathbf{L} i macierz \mathbf{U} opiera się w dużej mierze na klasycznej eliminacji Gaussa. Otrzymujemy podczas niej przecież macierz \mathbf{U} . Wiemy, że macierz \mathbf{L} ma jedynki na przekątnej w rozkładzie \mathbf{LU} zatem aby zaoszczędzić pamięć możemy przechowywać i macierz \mathbf{L} i macierz \mathbf{U} w jednej macierzy, a dokładnie w macierzy \mathbf{A} . Aby wygenerować brakującą nam do obliczeń macierz \mathbf{L} podczas przeprowadzania eliminacji zamiast zerować elementy pod elementem głównym zapisujemy w nich mnożnik który zostałby użyty do wyzerowania. Tym sposobem, stosując niewielką modyfikację otrzymujemy rozkład \mathbf{LU} zapisany w macierzy \mathbf{A} . Oczywiście jest to realizowane w czasie $O(n^3)$ Jako, że jest to mało znacząca zmiana (jeżeli chodzi o złożoność) względem algorytmu eliminacji Gaussa. Istnieje również wersja rozkładu \mathbf{LU} z częściowym wyborem elementu głównego. Jest ona jednak analogiczna do algorytmu eliminacji Gaussa z częściowym wyborem.

3 Zastosowane modyfikacje

Opisane algorytmy mają niezadowalającą nas złożoność $O(n^3)$. Aby obniżyć koszty czasowe algorytmu wprowadzono szereg modyfikacji, które starają się zmniejszyć obszar rozpatrywanych wartości. Możemy to zrobić bo wiemy jak wygląda macierz \mathbf{A} . We wszystkich umieszczonych wzorach l długość boku macierzy wewnętrznej, a n długość boku macierzy \mathbf{A} .

3.1 Modyfikacje eliminacji Gaussa bez wyboru

Na podstawie specyficznego rozmieszczenia elementów w macierzy \mathbf{A} sformułowno następujące wzory na ostatni niezerowy element w i – *tyj* wierszu:

$$\min(i + l, n)$$

minimum ze składnikiem n ogranicza nas przez liczbę kolumn i gwarantuje nam, że nie wyjdziemy poza macierz w trakcie iteracji. W pierwszym wierszu ostatni element znajduje się właśnie na miejscu $1 + l$, a ponieważ ostatnim niezerowym elementem jest element należący do macierzy wewnętrznej \mathbf{C} to wiemy, że wiersz niżej ostatni element będzie jedną kolumnę dalej niż ostatni element w wierszu wyżej.

Ostatni niezerowy element w i – *tej* kolumnie:

$$\min(l + l * \text{floor}((i + 1)/l), n)$$

Na początku jesteśmy ograniczeni jedynie przez długość macierzy wewnętrznej \mathbf{A} . Stąd pierwsze l we wzorze. Następnie kiedy zaczniemy rozpatrywać kolumnę $l - 1$ ostatni wyraz nie mieści się już w wewnętrznej macierzy \mathbf{A} , a w wewnętrznej macierzy \mathbf{B} z wiersza niżej. Dlatego w tym momencie zwiększamy występowanie ostatniego elementu w i – *tej* kolumnie do $2 * l$. Wyrażenie $l * \text{floor}((i + 1)/l)$ zwiększa obszar przeszukiwania o długość l w momencie gdy rozpatrujemy przedostatnią kolumnę wewnętrznej macierzy \mathbf{A} .

Zatem poruszając się wzdłuż kolumny rozpatrujemy co najwyżej $l + 2$ wierszy, w których rozpatrujemy co najwyżej l wyrazów. Co pozwala na osiągnięcie złożoności $O(l^2)$. Wciąż musimy przeprowadzić te operacje dla n wierszy więc złożoność tej części algorytmu wynosi $O(n * l^2)$. Przyjmujemy, że l jest stałą więc otrzymujemy złożoność $O(n)$. Tak na prawdę aby rozwiązać zadanie to musimy jeszcze przeprowadzić algorytm *podstawiania wstecz*. Ale korzystając ze opracowanych wzorów na ostatni wyraz w danym wierszu. Wewnętrzna pętla tego algorytmu wykonuje maksymalnie l obrotów, a zewnętrzna obraca się n razy. Z tego powodu złożoność algorytmu *podstawiania wstecz i w przód* jest równa $O(n)$. Zatem złożoność całej zmodyfikowanej eliminacji Gaussa jest równa $O(n) + O(n) = O(n)$.

3.2 Modyfikacje eliminacji Gaussa z wyborem elementu głównego

Modyfikacje były właściwie analogiczne do tych zaimplementowanych w klasycznej eliminacji Gaussa. Różnica we wzorach na wyznaczenie ostatniego elementu w danej kolumnie oraz w danym wierszu, wynika z możliwości permutowania wierszy na którą pozwala metoda częściowego wyboru. Jednakże struktura elementów w macierzy **A** jest na tyle regularna i charakterystyczna, że pozwala na permutacje wierszy tylko w ściśle określonym zakresie. To skolei pozwala na wyznaczenie wzorów na ostatni element w i – *tym* wierszu:

$$\min(2 * l + l * \text{floor}((i + 1)/l), n)$$

Ostatni element w i – *tej* kolumnie:

$$\min(l + l * \text{floor}((i + 1)/l_{size}), n)$$

Ograniczenie pętli wewnętrznych w tym algorytmie podobnie jak w jego klasycznej wersji pozwala nam osiągnąć złożoność liniową.

3.3 Modyfikacje rozkładu LU z wyborem i bez

Modyfikacje które przeprowadzono w rozkładach **LU** są identyczne do modyfikacji przeprowadzonych w opowiadających im wersjach algorytmu Gaussa.

3.4 Modyfikacje rozwiązywania LU z wyborem i bez

Te algorytmy to tak na prawdę *podstawianie w przód* a następnie *podstawianie w tył*. Modyfikacje podstawiania w tył wyglądają identycznie jak ich wersje w eliminacji Gaussa. Dla *podstawiania w przód* natomiast należało opracować wzór, który zwróci w której kolumnie znajduje się pierwszy element danego wiersza (ponieważ teraz analizujemy dolną macierz trójkątną). Dla metody bez wyboru wzór wygląda tak:

$$\max(l * \text{floor}((i - 1)/l) - 1, 1)$$

, a z wyborem tak:

$$\max(l * \text{floor}((\text{permutation}[i] - 1)/l) - 1, 1)$$

3.5 Notka

Tak na prawdę modyfikacje algorytmów pod macierze rzadkie opierają się na ograniczeniu zakresu obrotu dwóch wewnętrznych pętli w algorytmie eliminacji gaussa oraz wewnętrznej petli w algorytmie *podstawiania w przód* i *podstawiania wstecz*. Moglibyśmy te pętle ograniczyć z góry przez $4l$ i działanie algorytmów było by poprawne oraz zachowalibyśmy złożoność liniową ponieważ l jest stałą. wzory, które podano wyżej są prosto lepszym ograniczeniem tych pętli bo bardziej dokładnym. Wynikają one wprost z układu macierzy oraz możliwych jej permutacji po zastosowaniu algorytmu częściowego wyboru.

4 Wyniki eksperymentów

n	l	metoda	błąd względny	czas (s)	pamięć
16	4	Gauss	4.871083751574258e-16	0.000026	3.750 KiB
16	4	Gauss z wyborem	5.633766544994711e-16	0.000032	3.953 KiB
10000	4	Gauss	3.606694893340484e-14	0.246179	1.221 MiB
10000	4	Gauss z wyborem	4.631320331499356e-16	0.313257	1.297 MiB
50000	4	Gauss	1.017091150895571e-13	7.111061	6.104 MiB
50000	4	Gauss z wyborem	5.466808519995741e-16	12.448784	6.485 MiB

n	l	metoda rozkładu	czas (s)	pamięć
16	4	LU	0.000017	3.344 KiB
16	4	LU z wyborem	0.000028	3.547 KiB
10000	4	LU	0.246517	1.068 MiB
10000	4	LU z wyborem	0.254995	1.144 MiB
50000	4	LU	7.698057	5.341 MiB
50000	4	LU z wyborem	10.820273	5.722 MiB

n	l	metoda rozwiązania LU	błąd względny	czas (s)	pamięć
16	4	LU	4.871083751574258e-16	0.000006	992 bytes
16	4	LU z wyborem	5.633766544994711e-16	0.000009	992 bytes
10000	4	LU	3.606694893340484e-14	0.001160	312.969 KiB
10000	4	LU z wyborem	4.631320331499356e-16	0.002075	312.969 KiB
50000	4	LU	1.017091150895571e-13	0.003708	1.526 MiB
50000	4	LU z wyborem	5.466808519995741e-16	0.009222	1.526 MiB

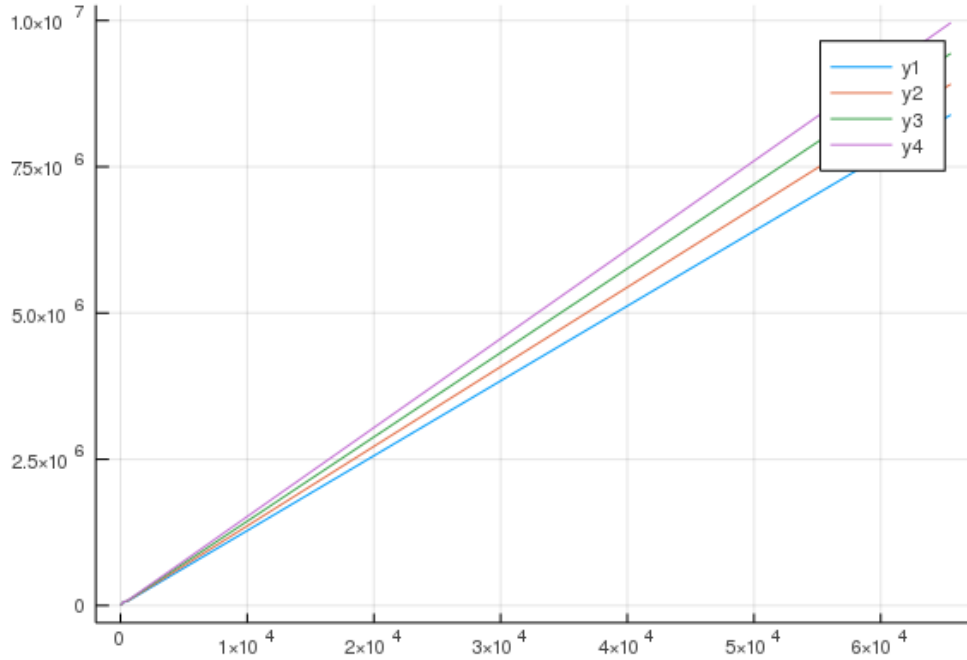

Figure 1: Wykres przedstawiający zużycie pamięci. $y1 = GAUSS$, $y2 = GAUSS$ z częściowym wyborem, $y3 = GAUSS$ z częściowym wyborem, $y3 = LU$, $y4 = LU$ z częściowym.

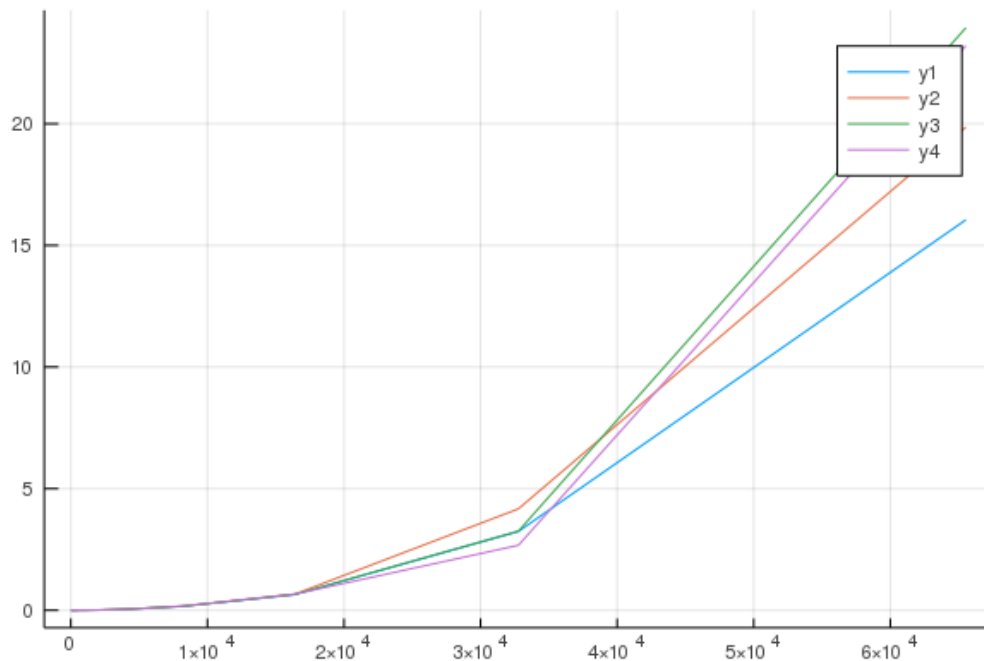

Figure 2: Wykres przedstawiający zużycie czasowe. $y_1 = GAUSS$, $y_2 = GAUSS$ z częściowym wyborem, $y_3 = GAUSS$ z częściowym wyborem, $y_4 = LU$ z częściowym. Najprawdopodobniej liniowość osiągnięta tylko na konkretnych przedziałach ma związek z założeniem, że dostęp do elementu `SparseMatrixCSC` uważamy za stały gdy tak na prawdę nie jest taki.

5 Wnioski

Metody stosujące częściowy wybór są trochę wolniejsze i zużywają więcej pamięci co zrozumiałem, ale w zamian dają nam możliwość liczenia układów równań, gdzie na diagonalu macierzy A są zera, zwykle dają też dokładniejsze wyniki. Możemy zauważyć, że policzenie rozwiązania z macierzy rozłożonej na LU trwa jedynie ułamek czasu poświęconego na samo stworzenie rozkładu. Rozkład LU ma przewagę nad standardową eliminacją Gaussa, gdy chcemy testować np. jedną macierz A dla różnych wektorów prawych stron B . Bo tylko raz wyznaczymy rozkład, który kosztuje nas najwięcej przy metodzie z rozkładem LU . Wtedy policzenie nowego rozwiązania dla innego wektora B jest bardzo szybkie i zajmuje mało pamięci. Realizując zadanie udało nam się drastycznie zmniejszyć złożoność algorytmów oraz ich zapotrzebowanie pamięciowe, co pokazuje, że wiedza na temat danych z którymi się pracuje potrafi być równie ważna co znajomość algorytmów.